

вчителя початкових класів. // Рідна школа .-36.-2002.- С.14-15.

4. Богуш А.М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. //Виховання і культура. - 2001. -31.- С. 5-8.

І.В.Лов'янова

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ – ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В статтє проанализирована суцність поняття «компетентність» и характеристики компетенцій в отечественной и зарубєжной педагогической науке и практике. Автором рассмотрены специфические черты личностно-ориентированного обучения, обуславливающие его как фактор формирования одной из ключевых компетенцій – умения учиться, и предложены средства обучения, влияющие на формирование интеллектуальной сфєры личности.

In article is analyzed essence of the notion "competence" and features competency in domestic and foreign pedagogical science and practice. The author considers specific groups of the personality-oriented education which caused it as factor of the shaping one of the key competency - a skills to learn. Also the author offers a facility of the education, influencing upon shaping the intellectual sphere of personality.

Постановка проблеми. Аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн показує, що одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Водночас уміння вчитися розглядається як ключова компетентність загальної середньої освіти. Необхідність поєднання актуальних і перспективних потреб учнів у навчальному процесі об'єктивно вимагає поєднання в змісті, організації та методиках адаптивних і випереджальних функцій шкільної освіти. Ефективніше реалізувати ці завдання допоможе

інноваційний тип навчання. Його теоретичним підґрунтям є особистісно-орієнтована освіта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення самого поняття компетентності; розуміння, які саме компетентності й як необхідно формувати, що має бути результатом навчання.

Базуючись на численних дослідженнях, міжнародні експерти окреслюють основні критерії, які є основними під час визначення та відбору ключових компетентностей, а саме:

- ключові компетентності сприяють результатам високого рівня, у томі числі й соціального рівня на шляху до успішного життя та розвиненого суспільства;
- ключові компетентності є відповідними засобами щодо важливих, складних потреб та викликів у широкому контексті;
- ключові компетентності є важливими для особистості [5,с.13].

Дискусія, котра триває продовж останніх десяти років, дала змогу багатьом країнам зробити власні узагальнення й визначення.

Аналіз сутності поняття «компетентність» та характеристика компетентностей в освітніх системах зарубіжних країн здійснені О.Овчарук, О.Пометун, О.Локшиною [5] дозволяють зосередитись на ключовій компетентності шкільної освіти – умінні учнів вчитися.

У сучасній педагогіці вітчизняними вченими висвітлюються такі аспекти проблеми, як: стан відбиття в державному стандарті основної і старшої школи вміння учнів вчитися; обґрунтування змісту та структури вміння вчитися як ключової компетентності; рекомендації щодо відбиття в навчальних програмах складників ключової компетентності.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Проте залишається не розробленою проблема здійснення

особистісно-орієнтованого підходу до навчання старшокласників із метою формування інтелектуальних умінь як показника готовності особистості до творчої діяльності.

Мета статті: Обґрунтувати, що особистісно-орієнтоване навчання виступає фактором формування розвиненої особистості старшокласника.

Завданням статті є:

1. Проаналізувати, як в історії психолого-педагогічної науки та школи відбувається зміна технологій освітнього процесу з метою визнання учня справжнім суб'єктом такого процесу.

2. Розглянути теоретичні засади, мету та завдання особистісно-орієнтованого навчання, виділити такі його специфічні риси, які обумовлюють останнє як фактор формування інтелектуальних умінь учнів.

3. Виділити засоби, які у ході особистісно-орієнтованого навчання безпосередньо впливають на формування інтелектуальної сфери особистості.

Виклад основного матеріалу.

Особистісна орієнтація освіти своїм корінням сягає глибинних витоків людської культури, в основу її розвитку покладено гуманістичні традиції педагогічної думки, концептуальні положення систем розвивального навчання, технології формування творчої особистості.

В основі підходу до людини в епоху Відродження можна виділити такі два принципи:

- уявлення про безмежні можливості вдосконалення людської природи, яка розглядається не як раз і назавжди дана, а як така, що постійно вдосконалюється завдяки зусиллям самої людини;
- уявлення про те, що людина сама приймає рішення стосовно своєї поведінки й сама визначає свій життєвий шлях, індивід -творець свого життя.

По-своєму інтерпретуючи античний погляд на людину, гуманізм Відродження суттєво вплинув на розгляд специфіки людини в Новому Часі в працях Я.А.Коменського, Ж.Ж.Руссо, Л.М.Толстого.

Ідеї розвивального навчання зустрічаємо в працях західноєвропейського педагога Й.Г.Песталоцці та його послідовника Ф.А.Дістервега. Так, Й.Г.Песталоцці, ратуючи за всебічний розвиток дитячої природи, ціннісний аспект освіти вбачав у розвитку в дітей "істинної людяності", велику увагу приділяв розумовому розвитку дитини [7]. А.Дістервег освіту розглядав як засіб розвитку здібностей дитини до вільного самовизначення, головна мета його дидактичної концепції – розвиток розумових сил і здібностей дітей [8].

Філософія та психолого-педагогічна наука XIX-XX століть продовжує пошук істинності людини. Яскравими представниками напрямку гуманізації шкільної роботи й розвитку особистості в педагогіці є С.Френе, Д.Дьюї, Г.Шаррельман, К.Д.Ушинський, С.Русова, Г.Ващенко, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський.

Огляд витоків особистісно-орієнтованого навчання не може бути повним без висвітлення педагогічної системи формування гуманної особистості В.О.Сухомлинського.

Гуманізм В.О.Сухомлинського особливо яскраво виявився в його ставленні до організації навчання учнів. Розумову працю дітей педагог розглядав як засіб розвитку розумових сил і здібностей, засуджуючи механічне заучування й неусвідомленість знань.

Сьогодення нашої держави, її соціально-економічне, культурне та духовне відродження, реформаційна перебудова суспільства безпосередньо стосується освіти і, зокрема, навчально-виховного процесу. У технологіях навчання та виховання стає пріоритетною модель "суб'єкт-суб'єктної взаємодії", а це, у свою чергу, залежить у певній мірі від того, які орієнтири будуть прийняті у освіті, які будуть запроваджуватися виховні системи формування й становлення особистості. Сучасна педагогіка формується на принципах гуманізації та демократизації в умовах відродження національної культури, формування ринкової економіки, вона створюється саме тоді, коли в педагогічні процеси надходять інноваційні ідеї, що ґрунтуються на вітчизняному й зарубіжному досвідах [4].

Дослідження феномену особистісно-орієнтованої освіти, визначення її сутності й можливих шляхів становлення почалося у сфері психології з початку ХХ століття. Дослідженню особистості присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: Л.С.Виготського, С.Л.Рубінштейна, О.Н.Леонтьєва, Г.С.Костюка та інших.

За кордоном сформувався новий напрямок у психології – гуманістична психологія (А.Маслоу, К.Роджерс) – і знайшов своє відображення в педагогічних системах В.О.Сухомлинського і Ш.А.Амонашвілі. Сьогодні в цій області ефективно працюють І.С.Якиманська, Г.О.Балл, Є.В.Бондаревська, І.Г.Єрмаков, О.Я.Савченко, В.В.Серіков та інші.

Розроблена Л.С.Виготським, С.Л.Рубінштейном, О.М.Леонтьєвим та іншими концепція отримала назву "діяльнісного підходу в психології". Включення цього підходу до комплексу підходів – індивідуально-психологічного, соціально-психологічного та вікового надає формуванню психологічної характеристики особистості значно більшу цілісність і повноту.

У даному напрямі досліджень визнається вирішальна роль особистості у стратегічній організації інтелектуальної діяльності, що не виключає можливостей інтеграції стратегічного й особистісного підходів.

В останні роки тенденція переходу від діяльнісного до особистісного підходу та їх синтезу практично реалізується у конкретних експериментальних дослідженнях В.І.Андрєєва [6, с.8], Л.М.Деркача [2, с.107].

Є підстави передбачати, що особистісний підхід як ключовий психолого-педагогічний принцип організації навчально-виховного процесу може дійсно виконати об'єднуючу роль по відношенню до розглянутих вище підходів. Засобом інтеграції, системоутворюючим фактором для формування комплексу підходів виступає синтетичне, цілісне уявлення про особистість, її структуру, яке має стояти в центрі і особистісного підходу в цілому, і вищезазначених підходів – у відповідних до їх специфіки важливих аспектах. Завдяки такій інтерпретації особистісний підхід збагачується і набуває більш

глибокої, змістовної, структурної характеристики, що визначає перспективну стратегію вивчення особистості.

Розглядаючи теоретичні засади, мету та завдання особистісно-орієнтованого навчання, а також результати його впровадження в практику роботи школи й на основі зроблених вище узагальнень у власному дослідженні, ми визначимо такі специфічні риси особистісно-орієнтованого навчання, які обумовлюють його як фактор формування інтелектуальних умінь учнів, а саме:

1. Створення єдиної системи цілей й завдань навчання.
2. Запровадження особистісного підходу у навчально-виховний процес надає значних можливостей: у формуванні здатності кожної особистості до самопізнання, самовдосконалення, самонавчання й самовиховання, до самореалізації; у формуванні творчого боку інтелекту, що виражається через інтелектуальні уміння творчого характеру; розвитку особистості як творця нових цінностей.

3. Акцент цілей особистісно-орієнтованого навчання поступається розвитку індивідуальних пізнавальних здібностей кожної дитини; максимальному виявленню, ініціюванню, використанню, "окультурювання" індивідуального (суб'єктного) досвіду дитини; допомозі особистості пізнати себе, самовизначитися й самореалізуватися, а не формувати задалегідь задані властивості.

На наш погляд, можливо виділити такі засоби, які безпосередньо впливають на формування інтелектуальної сфери особистості, а саме:

- Активізація самостійності та самовираження внутрішніх сил конкретного "я", яка викликається зверненням до даного індивіду, до його здібностей та неповторних якостей душі, сприяє формуванню організаційних та комунікативних інтелектуальних умінь, таких як уміння самостійно виконувати розумові дії планування, реалізації, контролю, корекції, уміння мотивувати власну діяльність.
- Налагодження різноманітних соціальних відносин, до яких особистість залучена своєю діяльністю, формує такі якості особистості, як уміння працювати в парі та групі. У ході формування цих якостей розвивається здатність індивіда до

самовизначення, самоствердження, самовираження, саморегуляції, яка створює умови для втілення задач перетворення себе й оточуючих, що, у свою чергу, формує такі якості особистості, як уміння реально оцінювати свої можливості та зіставляти їх із поставленим завданням, грамотно відстоювати власну позицію тощо.

- Використання індивідуального підходу як системи психолого-педагогічних, дидактичних заходів орієнтує навчання на розвиток своєрідності та неповторності кожної людини, максимально розкриває можливості її особистісного самовизначення, яке, у свою чергу, проявляється через такі особистісні характеристики, як інформаційні, комунікативні, організаційні уміння творчого характеру, що дозволяють вільно розв'язувати проблеми, які постають перед особистістю.

Перелічені засоби дають можливість стверджувати, що особистісно-орієнтоване навчання здатне забезпечувати: розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності; можливість реалізувати себе в різних видах діяльності; становлення духовних та інтелектуальних якостей учня. А тому з процесом впровадження особистісно-орієнтованого навчання в практику роботи школи вчені пов'язують можливість такої побудови навчального процесу, яка була б ефективною в умовах масової школи, забезпечувала підготовку випускників, що володіють необхідними в сучасному суспільстві якостями, іншими словами сформованості компетентності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, відмітимо, що особистісно-орієнтоване навчання передбачає розвиток природних особливостей людини (здоров'я, здатності мислити, відчувати, діяти), її соціальних властивостей (бути громадянином, сім'янином, трудівником) і властивостей суб'єкта культури (гуманності, волі, духовності, творчості) [1]. Розглядаючи особистісно-орієнтоване навчання як фактор формування інтелектуальних умінь, які є однією з ведучих характеристик розвиненої особистості, слід зазначити, що особистісно-орієнтоване навчання потребує насиченого культурою змісту освіти й ефективних педагогічних технологій.

Тому подальші перспективи дослідження ми вбачаємо в пошуку упорядкованих дидактичних умов процесу формування інтелектуально розвиненої особистості засобами особистісно-орієнтованого навчання.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання – нова освітня філософія // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 1. – С. 16-19.
2. Деркач Л.М. Психологія самоконтролю в процесі засвоєння іноземної мови: Монографія. – Дн-ськ, 1993. – 132 с.
3. Егоров С.Ф. Хрестоматия по истории школы и педагогики в России (до Великой Октябрьской социалистической революции). Учебное пособие для студентов пед. институтов / Под ред. д-ра пед. наук, профессора Ш.И. Ганелина. Сост. и автор вводных очерков канд. пед. наук С.Ф. Егоров. – М.: Просвещение, 1974. – 523 с.
4. Єрмаков І.Г. Образ школи у контексті життєтворчості особистості // Імідж школи на порозі ХХІ століття: Практико-зорієнтований посібник. Ред. кол.: Т.С. Антоненко (голова), І.Г. Єрмаков (науковий редактор) та інші – К., 1998. – С. 7–26.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К., 2004. – 112 с.
6. Опыт компьютерной педагогической диагностики творческих способностей / Под ред. В.И. Андреева. – Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 1989. – 143 с.
7. Песталоцци И.Г. Памятная записка пари́жским друзьям о сущности и цели метода // Избр. соч.: В 2 т. – М., 1981. – Т. 1. – С. 222.
8. Пряникова В.Г., Равкин З.И. История образования и педагогической мысли. Учебник-справочник. – М.: Новая школа. – 1994. – 96 с.